

sættelsestiden – for ikke at tale om materialet i det arkiv, Damgaard Petersen og hans medarbejdere har anlagt under deres arbejde. Dertil bør også nævnes bogens værdi af almenmenneskelig art som et vidnesbyrd om menneskers indsats, lidelse og død.

AAGE TROMMER

ERIK LUND: Fire millioner frie ord. Det illegale nyhedsbureau »Information« august 1943–maj 1945. Århus, Institut for presseforskning og samtidshistorie, 1970. 372 sider. 1 kort. 45 kr.

Bogen, som forfatteren kalder primært en pressehistorisk, sekundært en besættelsehistorisk studie, søger »at belyse den behandling, der blev (begivenhederne under besættelsen) til del i den illegale informationstjeneste, bygget op omkring det illegale nyhedsbureau Information«. Fremstillingen bygger først og fremmest på utrykt beretningsmateriale, især på beretninger, forfatteren selv har fremskaffet, men også på en del materiale fra 1945. Dertil naturligvis på Informations illegale udgaver.

Bogen er delt i tre afsnit. Det første – kronologiske – afsnit skildrer opbygningen af den illegale informationstjeneste og fylder ca. 180 sider. Først redegøres der for den indledende fase frem til marts 1944, da Børge Outzes illegale nyhedstjeneste fra august 1943 efter lang tids samarbejde blev sluttet sammen med Nordisk Nyhedstjeneste, der havde sit udgangspunkt i arbejdet omkring Frit Nordisk Forlag og stammede fra sommeren 1943. Skildringen føres videre frem til den 14. oktober 1944, da arbejdet blev oprullet og Børge Outze arresteret. I denne periode voksede bureauet støt under ledelse af Outze og spillede rollen som Frihedsrådets organ. Endelig skildres den afsluttende fase frem til den 4. maj 1945 – eller rettere den 15. maj, da Ebbe Munck sikrede Informations legale tilværelse. Bureauet blev i sidste fase genopbygget fra grunden af Kai Johansen. Dets finansiering sikredes ved statsmidler, og det blev gjort uafhængigt af alle andre illegale organisationer, også af Frihedsrådet: »Information bevarede hele tiden . . . kontakten til det legale Danmark, til politikerne, departementscheferne, politiets ledere, der i tankesæt og handling trods den ydre illegalisering fortsat i meget var det officielle Danmarks repræsentanter osv. Derved kom man på redaktionen til at arbejde og . . . til at tænke næsten som på et legalt dagblad. Man blev på intet tidspunkt grebet af den psykose, der kan gribe folk, som pludselig rives ud af deres normale tilværelse« (s. 140).

Denne holdning har også Erik Lunds sympati – trods al hans explicit udtrykte beundring for Børge Outzes indsats og gerninger. Synspunktet er ikke en efterkrigskonstruktion, men formuleredes allerede i efteråret 1944 af en af de ledende folk i den sidste fases Information, Eigil Steinmetz, da han advarede mod, at bureauet blev koblet ind som et mere eller mindre officielt organ for nogen organisation eller gruppe (s. 137). Advarslen refereres, og problematikken omtales også senere (s. 207 og s. 245–47, hvor et interessant citat fra den 9. april 1945 anføres), men den uddybes ikke, hvad der ville have været af stor interesse for så vidt, som den kunne belyse det illegale arbejdes heterogene sammensætning, udgangspunkter og holdninger, betinget af ideologiske forskelle og af, på

hvilket tidspunkt og under hvilke omstændigheder de enkelte blev illegalt engageret.

I det andet – systematiske – afsnit på ca. 70 sider skildres bureauets indenlandske kontakter både i København og i provinsen og såvel til overjordiske som til underjordiske organer. Forbindelsen til Kongehuset får sit eget kapitel. Det tredje – regionale – afsnit på ca. 40 sider handler om forbindelserne til udlandet – stort set identisk med Dansk Pressetjeneste i Stockholm – og om bureaustoffets anvendelse i udlandet. Forbindelserne skildres grundigt, derimod ikke udnyttelsen. Der redegøres for Dansk Pressetjenestes kundekreds, men ikke for kundernes anvendelse af stoffet, der tages for en given sag. Væsentlig er imidlertid understregningen af intentionen i bureauets arbejde, nemlig at Information først og fremmest skulle frem til Sverige, mens forsendelsen til de illegale blade og andre hjemlige modtagere kom i anden række.

Bogen er særdeles velskrevet, og fremstillingen glider let. En vis hang til superlativiske udtryk gør sig gældende (»landets vigtigste stykke illegale papir«, »landets farligste illegale gruppe«, »Europas mest effektivt fungerende illegale nyhedsbureau«), og stilistisk mærker man udtryksformen fra 1945 gå igen. Den er Erik Lund ikke gammel nok til at kende personligt, hvorfor det må være hans kildegrundlag, der slår igennem. Det anekdotiske og de spændende historier får, hvad deres er. Selv om Outzes arrestation og efterfølgende double-crossing af Gestapo er meget spændende, er historien dog et sidespring fra det egentlige tema, bureauets historie, der får lov at fylde 10 % af bogen.

Oplysningerne om kommunisternes tidligste illegale presse (s. 22) er hentet fra Outzes skildring i samleværket *Danmark under Besættelsen*, men er forkerte. Når det hævdes, at »den neutrale eller negative opinion i det allierede udland måtte omstødes, hvis en de facto-ankendelse af det kæmpende Danmark skulle opnås« (s. 24), kan det tilføjes, at en sådan anerkendelse *ikke* blev opnået. Side 25 sættes et skel ved den 29. august 1943 derhen, at det efter denne dag blev tilstrækkeligt at fortælle, hvad der faktisk skete, mens det tidligere havde været nødvendigt at forklare, hvad der burde ske. Dette udsagn føler anmelderen trang til at sætte indtil flere spørgsmålstegn ved. Erik Lund giver Outze æren for, at Frihedsrådet ikke blev agterudsejlet i den københavnske folkestrejkes indledende fase ved den 30. juni 1944 at få fremskaffet en proklamation og en parole, som strejken kunne løbe på og afsluttes på (s. 65). Synspunktet fortjener opmærksomhed. De elleve danske fanger, der blev skudt den 9. august 1944, blev ikke skudt i Shellhusets kældre, men ved Osted (s. 82). Side 248 siges, at telegrammer om jernbanesabotagen indgik direkte i Londons planlægning af denne sabotage ved at blive videretelegraferet fra Malmø, men det er at give Informations kommunikationsnet for stor virkning. Jernbanesabotagen blev ikke planlagt i London.

I konklusionen side 316 slår Erik Lund fast, at bogen er beretningen om de fire millioner frie ord. Det er den ikke. Den er beretningen om den organisation, der blev skabt for at kunne tilvejebringe og formidle de frie ord. Det er i sig selv værdifuldt og fortjenstfuldt. Men i kraft af denne begrænsning kommer afslutningens betragtninger i vid udstrækning til at stå som konklusioner på præmisser, som Erik Lund højst sandsynligt sidder inde med, men som han blot ikke har lagt på bordet. Disse bemærkninger skal imidlertid ikke skjule,

at der her er tale om et velkomment tilskud til historikerlitteraturen om vor besættelsestid. Den reder mange tråde ud i den af historikerne så sørgeligt forsømte københavnske del af illegaliteten, og den er et godt redskab at have ved hånden ved al videre beskæftigelse med den illegale presse.

AAGE TROMMER

CHARLES R. PLANCK: Sicherheit in Europa. Die Vorschläge für Rüstungsbeschränkung und Abrüstung 1955–1965. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V., Band 27. München, R. Oldenbourg Verlag, 1968. 224 s. + 11 kronologiske oversigtstavler. 38.00 DM.

Charles R. Planck, en ung amerikansk forsker, har skrevet denne bog under et studieophold dels ved Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik i Bonn i samarbejde med en af instituttets ledere, Uwe Nerlich, som har bidraget med en omfattende indføring i problematikken (s. 15–28), og dels ved Washington Center for Foreign Policy Research. På sidstnævnte institution har han i øvrigt tidligere udgivet en god, lille oversigt over vestmagternes genforeningspolitik (Charles R. Planck: *The Changing Status of German Reunification in Western Diplomacy, 1955–1965*. Washington Center of Foreign Policy Research, Baltimore 1967). På denne baggrund skulle der være en udmærket mulighed for en frugtbar kombination af en tysk politisk-historisk præget tradition med en amerikansk teoretisk-analytisk. Resultatet er imidlertid en bog, som har langt de fleste lighedspunkter med det første udgangspunkt.

Bogens formål angives at være en systematisk og historisk oversigt og analyse af de politisk vigtigste forslag til europæiske sikkerhedsordninger i det årti, som fulgte efter Forbundsrepublikken Tysklands optagelse i NATO (s. 15). Problemstillingen har først og fremmest været at tydeliggøre de sammenhænge, der eksisterer mellem Tysklandspolitikken, det vestlige forsvarssystem og den europæiske sikkerheds- og afrustningspolitik inden for rammerne af et system, hvor problemet »status quo« stod åbent. Fremstillingen bygger hovedsagelig på officielt, dokumentarisk materiale fra nedrustnings- og Tysklandskonferencer og forhandlinger på multilateral og universel basis samt på enkeltstaters forhandlingsudspil. Forfatteren har i særlig grad benyttet materiale fra det tyske forskningsinstituts righoldige dokumentationsafdeling og anvendt dets »historik«-prægede publikationer om nedrustnings- og sikkerhedspolitik, frem for alt Hermann Volle und Claus-Jürgen Duisberg: *Probleme der internationalen Abrüstung. Die Bemühungen der Vereinten Nationen um internationale Abrüstung und Sicherheit 1945–1961*, Bd. I/II, Frankfurt/M., Berlin 1964, og Hermann Volle und Helga Haftendorn: *Sicherung vor Überraschungsangriffen im Atomzeitalter*, Frankfurt/M., Berlin 1962. Planck har ved gennemgangen af de statslige, officielle rustnings-, kontrol- og nedrustningsforslag valgt et analytisk snit i materialet ud fra tekniske kriterier med hovedafsnit for det første om oprettelsen af videregående efterretnings- og kommunikationssystemer, for det andet om formindskelse af stridskræfterne, d. v. s. alle former for reduktion i den militære kapacitet, og for det tredje om erklæringer vedrørende afkald på magt-